
IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN

—
**OP KINDEREN, JONGEREN
& JONGVOLWASSENEN**

INHOUD

1

**CONTEXT VAN HET
ONDERZOEK**

2

**OVERKOEPELENDE
INZICHTEN**

LEGENDE

SYMBOLEN

aanbeveling

ontbrekende informatie

LEEFTIJD DOELGROEPEN

jonge kinderen

0-6 jaar

kinderen

6-12 jaar

jongeren

12-18 jaar

jongvolwassenen

18-25 jaar

volwassenen

18+

IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN OP (JONGE) KINDEREN, JONGEREN & JONGVOLWASSENEN

Door middel van een systematische literatuurstudie werden onderzoeken verzameld die inzicht geven in de impact van de coronamaatregelen op de leefwereld van (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Deze dataverzameling is niet exhaustief en daarnaast zijn de meeste onderzoeksresultaten gebaseerd op eenmalige kwantitatieve bevestigingen. Weinig onderzoek is representatief. De resultaten die uit deze onderzoeken voortkomen, kunnen zelden veralgemeend worden. Bovendien blijft de langetermijnimpact onduidelijk. Er moet meer gevarieerd onderzoek gebeuren naar de coronamaatregelen. Bovendien moet onderzoek gebeuren naar hoe we de impact van de coronamaatregelen kunnen aanpakken. Er moet verder ingezet worden op kennisdeling.

De pandemie had een overwegende negatieve impact op personen tussen 0 en 25 jaar en versterkte ongelijkheden en moeilijkheden die al bestonden voor de pandemie. Kinderen en jongeren begrepen de coronamaatregelen goed. Toch voelden ze zich niet serieus genomen en soms gediscrimineerd. Er moet ingezet worden op een participatief sociaal beleid. Communicatie over de maatregelen tijdens een pandemie moet bovendien voldoende perspectief en duidelijkheid bieden.

Het is op basis van de huidige onderzoeksresultaten dus moeilijk om algemene conclusies te trekken over de impact van de coronamaatregelen op personen tussen 0 en 25 jaar. Onderzoeken moeten bovendien geïnterpreteerd worden vanuit de specifieke context waarbinnen de onderzoeksresultaten verzameld werden (o.a. thema, doelgroep, tijdstip binnen de pandemie).

1-KeKi, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren', 2021.

1

CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

Het Kenniscentrum Kinderrechten (KeKi) voerde in 2021 een overkoepelende analyse uit van bestaande onderzoeken omtrent corona en de impact ervan op (jonge) kinderen en jongeren.¹ Hoewel er reeds veel geweten is over het onderwerp, blijft het systematisch samenbrengen van onderzoek over de impact van coronamaatregelen relevant. De impact kan namelijk nog lang voelbaar zijn op verschillende levensdomeinen van personen tussen 0 en 25 jaar. Er werd ook veel nieuw onderzoek afgerond sinds de overzichtspublicatie van KeKi. Bovendien gebeurde het vorig onderzoek van KeKi niet volgens een systematische literatuurstudie en was het onderzoek beperkt tot minderjarigen.

Deze overzichtsstudie wil hieraan tegemoetkomen door het **systematisch verzamelen en analyseren van onderzoek** over de impact van de coronamaatregelen op (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen (0 tot 25 jaar).

ONDERZOEKSVRAGEN

1. Wat weten we uit onderzoek en bevestigingen over de impact van de coronamaatregelen op (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen? Welke gelijkenissen en verschillen zijn er in de onderzoeksresultaten?
2. Wat weten we niet? Welke hiaten bestaan er ?

Er wordt in deze overzichtsstudie geen standpunt ingenomen over de **legaliteit, noodzakelijkheid, effectiviteit of proportionaliteit van de coronamaatregelen**. Het opleggen van maatregelen ter bestrijding van een pandemie houdt op zichzelf niet automatisch een disproportionele beperking van de rechten van kinderen in. Er zou verder onderzoek moeten gebeuren naar de omvang van de coronamaatregelen en de impact hiervan op de kinderrechten. Elke maatregel dient in verhouding te staan tot het gezondheidsrisico op dat moment en neemt belangen van kinderen en jongeren als een eerste overweging bij beleidsbeslissingen.

EEN SYSTEMATISCHE LITERATUURSTUDIE BRENGT EEN BREDE WAAIER AAN ONDERZOEK IN BEELD

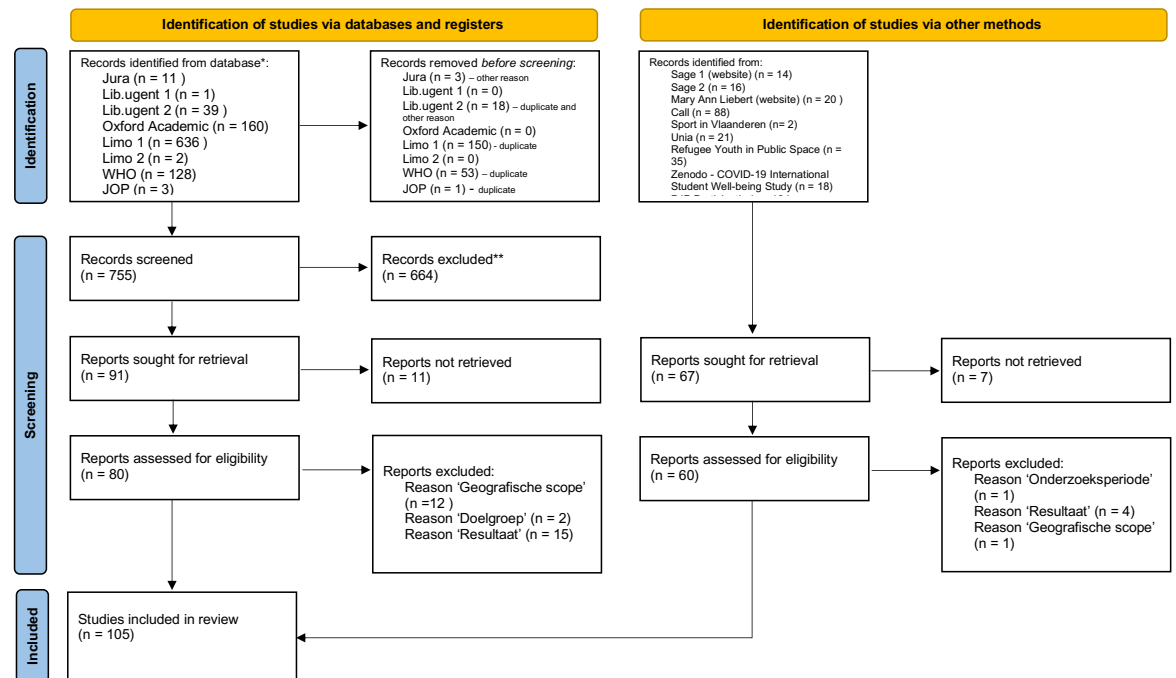
Om bovenstaande vragen te beantwoorden, pasten we een **systematische literatuurstudie** toe. Aan de hand van een protocol, dat helder afgelijnd omschrijft wat en hoe er gezocht wordt naar wetenschappelijke bijdragen, werden de onderzoeksvragen beantwoord. We baseerden ons hierbij op het PRISMA-protocol en de PRISMA checklist (*Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta Analyses*).²

Er werden verschillende gezondheids-, juridische en onderwijsdatabanken doorzocht. Er werden ook extra zoekopdrachten uitgevoerd op websites van relevante organisaties (inclusief onderzoeksorganisaties, overheidsdepartementen en belangenorganisaties).

2- <https://prisma-statement.org/>

Visuele weergave van de systematische literatuurstudie

PRISMA 2020 flow diagram for new systematic reviews which included searches of databases, registers and other sources

*Consider, if feasible to do so, reporting the number of records identified from each database or register searched (rather than the total number across all databases/registers).

**If automation tools were used, indicate how many records were excluded by a human and how many were excluded by automation tools.

From: Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71. For more information, visit: <http://www.prisma-statement.org/>

964

onderzoeken
werden gescreend

cocreatief kennisinitiatief IMPULS

De zoekstrategie biedt geen exhaustief overzicht en houdt een aantal beperkingen in. Er werd gefocust op onderzoeken in Vlaanderen en Brussel over de impact van de coronamaatregelen op personen tussen 0 en 25 jaar. Daarbij viel academisch onderzoek, maar ook onderzoek en bevragingen van het maatschappelijke middenveld of beleid binnen de scope.

Gezien de korte tijdsperiode van het onderzoek, is er een selectie gemaakt van de meest relevante databanken en websites en werd voornamelijk gezocht op *peer-reviewed* artikelen.³

De huidige zoekstrategie heeft mogelijks meer recent en relevant onderzoek niet gevat. Er is vaak veel tijd tussen het uitvoeren van het onderzoek en publicatie van de onderzoeksresultaten. Het meeste geselecteerde onderzoek focust dus op het **begin van de coronapandemie (2020)**. Om ook recenter onderzoek te capteren in de overzichtsstudie werd een **oproep** gelanceerd naar verschillende onderzoeksgroepen, middenveldorganisaties en beleidsmakers. Toch vonden we uit deze zoekstrategie ook voornamelijk onderzoek dat focuste op het begin van de coronapandemie. Bovendien zijn er onderzoeken met een andere focus dan corona met relevante conclusies voor de onderzoeksvragen.

3- *Peer review* (in het Nederlands: "collegiale toetsing") betekent dat de kwaliteit van het onderzoek beoordeeld wordt door collega's (in het Engels: "peers"). Doorgaans gebeurt dit voor publicatie.

Zonder verwijzing naar de coronapandemie in de titel of abstract van het onderzoek, zal het onderzoek niet gevonden zijn via de gehanteerde zoekstrategie.

Mogelijke hiaten in de kennis werden opgevangen door IMPULS; een **cocreatief kennisinitiatief** over corona, (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Er waren 16 deelnemers van verschillende instanties en achtergronden. Een eerste belangrijk doel van IMPULS was overeenkomsten te vinden tussen de resultaten en inzichten uit onderzoeken en bevragingen, blinde vlekken in huidige onderzoeken en bevragingen te detecteren en de resultaten te contextualiseren.

In tweede instantie werkten we toe naar een datavisualisatie om de onderzoeksresultaten op een toegankelijke en heldere manier te delen met een breed publiek.

In totaal werden **964 onderzoeken gescreend**, waarvan 105 voldeden aan de voorwaarden voor verdere analyse. Daarnaast werden 10 onderzoeken toegevoegd die gekend waren bij de onderzoekers. De systematische literatuurstudie liep van maart tot en met juni 2022.

De bevindingen uit de overzichtsstudie worden verdeeld over verschillende thema's:

GEZONDHEID

SPECIEKE DOELGROEPEN

ONDERWIJS & WERK

WONEN EN BUURTBELEVING

SOCIALE MEDIA

VRIJE TIJD

GEWELD & CONFLICT

Details over de onderzoeken staan in de voetnoten.

Elk onderzoek kadert binnen een bepaalde context: de geldende coronamaatregelen, de bevraagde groep van (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen, de onderzoeksvraag en de gehanteerde methodologie. Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de specificiteit van elk individueel onderzoek. Om die reden moeten vergelijkingen tussen onderzoeken met voorzichtigheid gelezen worden. Bij onduidelijkheid over de onderzoeksmethode, wordt dit aangegeven in de voetnoot met vierkante haakjes (□).

2

OVERKOEPELENDE INZICHTEN

VEEL ONDERZOEKEN GEBRUIKTEN EEN GELIJKAARDIGE METHODOLOGIE

Onderzoeken gebeurden voornamelijk in een **korte onderzoeksperiode** (enkele maanden). Het is daarnaast opvallend dat de meeste geselecteerde onderzoeken uitgevoerd werden tijdens de eerste coronaperiode. Hoewel de overzichtsstudie mogelijk niet alle recente onderzoek oppikte, wordt ook in ander onderzoek bevestigd dat het aantal onderzoeken snel afnam na de eerste coronaperiode.⁴

De huidige onderzoeksresultaten maken het moeilijk om uitspraken te doen over de langetermij-impact van de coronamaatregelen op personen tussen 0 en 25 jaar .

Er is een sterke focus op **eenmalig onderzoek** op basis van online *surveys* of vragenlijsten. Hierdoor werden personen met geen of beperkte toegang tot het internet, niet bereikt. Weinig onderzoek geldt als representatief voor de Vlaamse (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen, omdat er veelal gebruik werd gemaakt van een gemakssteekproef.⁵ Veel onderzoeken zijn kwantitatief.

Een verdere uitwerking en verdieping van de resultaten uit het kwantitatief onderzoek via kwalitatief onderzoek lijkt tot nu toe te ontbreken. Ook longitudinale data, verzameld op verschillende momenten doorheen de coronapandemie, is maar beperkt beschikbaar.⁶ Recurrente bevragingen waren ook voor de pandemie eerder schaars,⁷ waardoor het moeilijk is om dit te vergelijken met de situatie van voor de pandemie.

Uitzonderingen op deze lacune zijn onder andere onderzoeken in het thema 'onderwijs' (peilingsonderzoeken)⁸ en het thema 'middelengebruik' (onderzoek van het Vlaams expertisecentrum Alcohol en andere Drugs)⁹. Ook binnen het thema 'gezondheid' werd een grootschalige longitudinale studie opgestart, het SIGMA-onderzoek, dat via verschillende metingen inzicht wil krijgen in mentaal welbevinden en ontwikkeling van jongeren in Vlaanderen.¹⁰ Het ISCWeb-onderzoek deed een trendanalyse naar het welbevinden van kinderen toe.¹¹ De Staat van de Jeugd, een rapport over de leefwereld van de Vlaamse jeugd, is eveneens een bestaande bron van longitudinale informatie. De meest recente bevraging vond plaats in 2018, de volgende zal plaatsvinden in 2023.

4- Elke Van Hoof, 'Living Document I: Belgian mental health (care) data repository version 8', 11/01/2022. Methode: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier wordt nieuw onderzoek in de context van de eerdere bevindingen geplaatst. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: 2020-2021.

5- Een gemakssteekproef is een steekproef van deelnemers die geselecteerd zijn op basis van de gemakkelijheid van rekrutering. Zij zijn daarom het best voorbereid, bereid of in staat om deel te nemen aan het onderzoek.

6- Evelien Mertens e.a., 'Adjustments in Food Choices and Physical Activity during Lockdown by Flemish Adults', *Nutrients*, 26/10/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentenaantal: 1129 (77% vrouw), 34,5% studenten. Selection bias, niet representatief, [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 9/04/2020-22/04/2020.

7- Zie bv. Hoge Gezondheidsraad, "PSYCHOSOCIALE OPVANG TIJDENS DE COVID-19 PANDEMIE - KINDEREN & JONGEREN", juli 2021. Methode: Analyse van internationale literatuur, inventaris van Belgische gegevens (BMHDR), feedback van professionals uit het veld en discussies binnen een werkgroep. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: onduidelijk.

8- Rianne Janssen e.a., 'Peiling Project Algemene Vakken (PAV) in derde graad secundair onderwijs, bso', 2021. Methode: Peilingsonderzoek. Representatieve steekproef van scholen en leerlingen. Respondentenaantal: 2944 leerlingen. Er werd over alle onderwijsvormen heen (aso, tkso en bso) een extra coronabevraging gehouden. Representatieve steekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: mei 2021.

9- Vlaams Expertisecentrum Alcohol en andere Drugs (VAD), 'In hogere sferen volume 5', 2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentenaantal: 28.670. Sommige data werd gewogen. Zo representatief mogelijk. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoeksperiode: 1/02/2021-30/04/2021.

10- Zie bv. Olivia J. Kirtley e.a., 'SIGMA 2019: fase 1: hoe word ik wie ik ben? De voorlopige resultaten van de SIGMA-studie: een longitudinaal onderzoek naar de geestelijke gezondheid van jongeren in Vlaanderen', 25/09/2019. Methode: Vragenlijst, smartphone (app) en fitbit (Experience Sampling Method). Respondentengroep: 22 scholen in Vlaanderen leerlingen uit het eerste, derde en vijfde middelbaar. Aan ouders wordt ook gevraagd om een vragenlijst in te vullen. Representatief wat geografische scope, geslacht en opleidingsniveau betreft. Respondentenaantal: 1913 (1207 meisjes). Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: Wave 1: januari 2018-juni 2019.

11- Jasper Dhoore e.a., 'Children's worlds. Een internationale survey naar het welzijn van kinderen (COVID-19 supplement, 2021). Overzicht eerste resultaten', november 2021. Methode: Bevraging. Respondentengroep: Kinderen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar uit de 50 scholen die ook bevestigd werden in 2018. Respondentenaantal: 2449. Representatief. Trendanalyse. Gestratificeerde toevalssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 2e semester schooljaar 2020-2021 (april-juni 2021).

In onderzoek naar personen tussen 0 en 25 jaar werden vaak **leeftijdsgroepen samengenomen**. De impact van de coronamaatregelen kan echter verschillend geweest zijn voor specifieke leeftijdsgroepen.¹²

?

Er is nog weinig inzicht in de impact van de coronamaatregelen op specifieke leeftijdsgroepen. Dit is zeker het geval voor jonge kinderen, zoals besproken in het thema 'specifieke doelgroepen'.

Studenten hoger onderwijs vormden dan wel vaak een afgebakende doelgroep binnen onderzoek, zeker wat betreft de thema's 'onderwijs' en 'gezondheid'. Hoewel er veel dataverzameling gebeurde bij de volwassen bevolking, werd er bij de eindrapportage vaak geen onderscheid gemaakt tussen jongvolwassenen en de oudere volwassen bevolking. Het is niet duidelijk of algemene bevolkingsstudies wel capteerden wat speelde bij jongvolwassenen. De impact van de coronapandemie op jongvolwassenen die niet studeren bleef daardoor overwegend onduidelijk.

De resultaten die uit die onderzoeken voortkomen, kunnen **zelden veralgemeend** worden voor de hele pandemie en moeten geïnterpreteerd worden vanuit de specifieke context waarbinnen de onderzoeksresultaten verzameld werden. Om de bovenstaande redenen is het ook moeilijk om onderzoeksresultaten te vergelijken.

DE CORONAPANDEMIE HAD EEN OVERWEGENDE NEGATIEVE IMPACT

?

Uit enkele gevonden onderzoeken bleek dat het dragen van mondmaskers een negatieve impact had op (jonge) kinderen in bepaalde situaties. Er werden echter te weinig onderzoeken gevonden over de impact van het dragen van mondmaskers op personen tussen 0 en 25 jaar (bv. op hun ontwikkeling) om tot een grondiger inzicht te komen.¹³

Onderzoek is het erover eens dat de coronamaatregelen een overwegend negatieve impact hadden op verschillende levensdomeinen van personen tussen 0 en 25 jaar. Er werden, zeker in het begin van de coronapandemie, veel bevestigingen en onderzoeken georganiseerd om het mentaal welzijn van kinderen, jongeren en jongvolwassenen te onderzoeken. Ook de negatieve impact van de coronamaatregelen op onderwijs werd vaak onderzocht.

Hoewel de negatieve impact een voor de hand liggende conclusie is, zijn er verschillen tussen personen tussen 0 en 25 jaar. De coronapandemie **versterkte ongelijkheden en moeilijkheden die al bestonden voor de pandemie**. (Jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen die zich voor de pandemie in kwetsbare situaties bevonden, ervaren een negatievere impact van de coronamaatregelen. Sommige kwetsbare situaties ontstonden ook door de coronapandemie. Zo zorgde de versnelde digitalisering niet enkel voor een versterking van de bestaande digitale ongelijkheid, maar leidde het ook tot nieuwe ongelijkheden voor jongvolwassenen op de arbeidsmarkt.¹⁴

12- Elke Van Hoof e.a., '[Living Document I: Belgian mental health \(care\) data repository Version 7](#)', 16/06/2021. Methode: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier worden alle studies samen besproken. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020-2021.

13- Gambi e.a., '[The resiliency of school outcomes after the COVID-19 pandemic. Standardised test scores and inequality one year after long term school closures](#)'; 2021. Methode: Er wordt gebruik gemaakt van een panel dataset op basis van de gestandaardiseerde testen in de lagere school (scholen nemen vrijwillig deel, het zijn enkel de katholieke scholen) en administratieve data over de scholen van 2015-2021. Een gemiddelde van 35 000 studenten en 1 100 scholen nemen elk jaar deel aan de test. Dit is ongeveer 85% van de katholieke scholen. [gemakssteekproef]. De data zijn niet representatief voor het gehele onderwijsdomein. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 2015-2021. En Henrique Lopes e.a., '[COVID-19 and the Use of Masks by Children. Statement From the Association of Schools of Public Health in the European Region and the European Academy of Paediatrics](#)', *Frontiers in Pediatrics*, 28/01/2021. Methode: Bibliographic survey en eigen ervaring ter aanvulling. Voor de eigen ervaringen werden interviews gevoerd met verplegers en dokters die in pediatrie ziekenhuizen werken. Er werden ook gesprekken gehouden met mensen uit meer dan 20 verschillende landen. [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Europa. Onderzoekperiode: 2020 (gesprekken van oktober - november 2020).

14- Duo for a job, '[Covid-19 drijft ongelijkheden op de arbeidsmarkt op de spits](#)'. Methode: Rapport is gebaseerd op de ervaringen van DUO for a JOB en een enquête: elektronisch en telefonisch. Respondentenaantal: 128 mentees en 195 mentoren beantwoorden een vragenlijst. Er werden ook 5 lange individuele interviews gehouden om meer in detail te praten met mentees en er werd een uitwisselingsmoment tussen mentoren gehouden. [gemakssteekproef]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

7,9%

van de **kinderen hun ouders** hadden het **financieel moeilijker** door de coronapandemie

8,8%

van de jongeren **hun ouders** hadden het **financieel moeilijker** door de coronapandemie

17%

van de **jongeren** maakte zich **zorgen** over hun financiële situatie

De coronapandemie had een **financiële impact**.¹⁵ Kinderen maakten zich in 2021 vaker zorgen over hun materiële situatie, in vergelijking met 2018.¹⁶ Uit een andere bevraging bleek dat 7.9% van de kinderen en 8.8% van de jongeren hun ouders het financieel moeilijker hadden door de coronapandemie. Dit is een subjectieve inschatting door de kinderen en jongeren, en kan dus een onder- of overschatting zijn.¹⁷ Uit een andere bevraging bleek dat 69% van de jongeren zich geen zorgen maakte over hun financiële situatie. 17% maakte zich wel zorgen.¹⁸ Er was een toename van financiële problemen bij studenten, voornamelijk studenten met een migratieachtergrond, laaggeschoolde ouders en die hun studies zelf betalen.¹⁹

15- Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkers. Respondentenaantal: 2.412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020 en Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevraging na zes maanden)'; 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevraging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemakssteekproef. Derde fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemakssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

16- Jasper Dhoore e.a., 'Children's worlds. Een internationale survey naar het welzijn van kinderen (COVID-19 supplement, 2021). Overzicht eerste resultaten', november 2021. Methode: Bevraging. Respondentengroep: Kinderen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar uit de 50 scholen die ook bevraagd werden in 2018. Respondentenaantal: 2449. Representatief. Trendanalyse. Gestratificeerde toevalssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 2e semester schooljaar 2020-2021 (april-juni 2021).

17- KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

18- Meetjesland, 'Rapport weldoeners: over de invloed van de coronacrisis op het welzijn van kinderen en jongeren uit het Meetjesland', niet gepubliceerd, juni 2021. Methode: online bevraging. Respondentengroep: leerlingen van het 6e leerjaar tot en met het 6e middelbaar. 58% vrouw, 76% ASO. 60% tussen 11 en 14. Respondentenaantal: 755. [gemakssteekproef], Representatief. Geografische scope: Meetjesland. Onderzoekperiode: Onderzoeksfase: mei-juli 2021. Bevraging: juni 2021.

19- Sarah Van de Velde e.a., 'COVID-19 International Student Well-being Study. First results from Belgium (Dutch publication)', Zenodo, 2/06/2020. Methodologie: Online vragenlijst in verschillende landen. Dit zijn de resultaten uit België. Respondentengroep: studenten uit België, bijna alle deelnemers zijn van Vlaamse universiteiten. Respondentenaantal: 21,272. 73% is vrouw. Niet representatief. Gemakssteekproef. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 27/04/2020-11/05/2020.

BEGREPEN DE CORONA- MAATREGELEN GOED

IN HET BEGIN VAN DE CORONAPANDEMIE

93,3%

kinderen

55,9%

jongeren

LATER IN DE CORONAPANDEMIE

95 %

jongeren

63%

van de kinderen

VONDEN DAT ZE GOED GEÏNFORMEERD WAREN

KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN BEGREPEN DE CORONA- MAATREGELEN GOED

De meeste kinderen zeiden dat ze de coronamaatregelen begrepen (93.3%). Bij jongeren lag dit cijfer opmerkelijk lager in het begin van de coronapandemie (55.9%).²⁰ In een andere bevraging, later in de pandemie, gaven jongeren en jongvolwassenen aan dat ze de maatregelen goed begrepen (95%).²¹

Kinderen gaven aan dat ze **goed geïnformeerd** waren, 63% vond dat ze genoeg informatie kregen.²² Uit een onderzoek bij kinderen tussen 9 en 13 jaar bleek dat de oudere kinderen actief op zoek gingen naar informatie over COVID-19, terwijl jongere kinderen het nieuws ontweken.²³

De meeste kinderen konden de meest voorkomende symptomen van COVID-19 aangeven en konden gemakkelijk **fake news** onderscheiden.²⁴

20- KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

21 - VONK, 'Cava?'. Methode: : Enquête bij 1087 jongeren (61% vrouw). 83% 18 jaar of jonger. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Aalst of deelgemeente. Onderzoekperiode: 18/11/2020-30/11/2020

22- Jasper Dhoore e.a., 'Children's worlds. Een internationale survey naar het welzijn van kinderen (COVID-19 supplement, 2021). Overzicht eerste resultaten', november 2021. Methode: Bevraging. Respondentengroep: Kinderen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar uit de 50 scholen die ook bevestigd werden in 2018. Respondentenaantal: 2449. Representatief. Trendanalyse. Gestratificeerde toevalssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 2e semester schooljaar 2020-2021 (april-juni 2021).

23- Verolien Cauberghe e.a., 'Children's resilience during Covid-19 confinement. A child's perspective-Which general and media coping strategies are useful', Journal of Community Psychology, 27/09/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentengroep: Nederlandstalige Belgische kinderen tussen 9 en 13 jaar. Aantal respondenten: 667 [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 31/4/2020 - 24/5/2020.

24- Verolien Cauberghe e.a., 'Children's resilience during Covid-19 confinement. A child's perspective-Which general and media coping strategies are useful', Journal of Community Psychology, 27/09/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentengroep: Nederlandstalige Belgische kinderen tussen 9 en 13 jaar. Aantal respondenten: 667 [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 31/4/2020 - 24/5/2020.

MOCHTEN THUIS MEEPRATEN OVER HOE ZE OMGINGEN MET DE COVID-19- MAATREGELLEN

19%

kinderen

23%

jongeren

23%

van de jongeren

VOND DAT ER OP POLITIEK
VLAK VOLDOENDE GELUISTERD
WERD NAAR HEN

43%

van de jongeren

VOND DAT ER GEEN/TE WEINIG
REKENING GEHOUDEN WERD
MET HUN WELZIJN

KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN VOELDEN ZICH NIET SERIEUS GENOMEN EN SOMS GEDISCRIMINEERD

In het begin van de coronapandemie gaf bijna 2 op de 10 kinderen (19%) en 23% van de jongeren aan (thuis) niet te mogen **meepraten** over hoe ze omgaan met de COVID-19- maatregelen.²⁵ Op politiek vlak vond slechts 23% van de jongeren dat er voldoende naar hen geluisterd werd. 43% vond dat er geen of te weinig rekening gehouden werd met het welzijn van jongeren.²⁶ 18% van de kinderen vond dat hun mening niet serieus genomen werd.²⁷ Uit een andere bevraging bleek dat 58% van de jongeren en jongvolwassenen begreep dat er maatregelen genomen werden om het virus terug te dringen, maar ze gingen niet akkoord met alle maatregelen.²⁸

25- KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

26- Meetjesland, 'Rapport weldoeners: over de invloed van de coronacrisis op het welzijn van kinderen en jongeren uit het Meetjesland', niet gepubliceerd, juni 2021. Methode: online bevraging. Respondentengroep: leerlingen van het 6e leerjaar tot en met het 6e middelbaar. 58% vrouw, 76% ASO. 60% tussen 11 en 14. Respondentenaantal: 755. [gemakssteekproef], Representatief. Geografische scope: Meetjesland. Onderzoeksperiode: Onderzoeksfase: mei-juli 2021. Bevraging: juni 2021

27- Jasper Dhoore e.a., 'Children's worlds. Een internationale survey naar het welzijn van kinderen (COVID-19 supplement, 2021). Overzicht eerste resultaten', november 2021. Methode: Bevraging. Respondentengroep: Kinderen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar uit de 50 scholen die ook bevestigd werden in 2018. Respondentenaantal: 2449. Representatief. Trendanalyse. Gestratificeerde toevalssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 2e semester schooljaar 2020-2021 (april-juni 2021).

28- Jeugdendienst Wortegem-Petegem, 'Enquête Wortegem-Petegem', niet gepubliceerd. Methode: Niet uitgewerkt.[gemakssteekproef]. Geografische scope: Wortegem-Petegem. Onderzoeksperiode: juni 2021

Jonge mensen waren echter een vaak vergeten groep tijdens de COVID-19 pandemie, omdat de meeste aandacht in de eerste plaats naar de oudere risicogroepen ging. Hoewel jonge mensen weinig risico lopen op de lichamelijke gevolgen van COVID-19, is een jonge leeftijd gerelateerd aan mentale gezondheidsproblemen tijdens de pandemie.²⁹

Kinderen, jongeren en jongvolwassenen gaven aan zich soms **gediscrimineerd of vergeten te voelen** bij de genomen maatregelen.³⁰ Uit een internationaal onderzoek bleek dat er weinig initiatieven waren om kinderen en jongeren te betrekken bij het beleid in het begin van de pandemie. Slechts 30% van de deelnemende professionals konden aangeven dat er beleidsinitiatieven waren genomen om kinderen en jongeren te betrekken bij het beleid, maar die hadden bij geen enkel deelnemend land tot een beleidsactie geleid.³¹

Personen tussen 0 en 25 jaren waren, zeker in het begin van de pandemie, een vaak vergeten groep in het beleid.³²

Nochtans werden er in Vlaanderen verschillende beleidsinitiatieven genomen om de belangen van personen tussen 0 en 25 jaar zo goed mogelijk in rekening te brengen. Zo werden jeugd-welzijnswerkers reeds in het begin van de coronapandemie erkend als een essentieel beroep.³³

De beperkte aandacht voor beleidsparticipatie in het begin van de pandemie kan een mogelijke verklaring zijn voor maatregelen die onvoldoende rekening hielden met personen tussen 0 en 25 jaar.

29- Eva Rens e.a., 'Mental Distress and Its Contributing Factors Among Young People During the First Wave of COVID-19: A Belgian Survey Study', 28/01/2021, p. 7. Methode: Online survey waaruit een subsample werd genomen. Respondentengroep: personen tussen 16-25, 78% vrouw en 67% student. Respondentenaantal: 2008. Geen toevalssteekproef. Niet representatief. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: 20/03/2020-3 weken later (3/4/2020). Eigen vertaling.

30- UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: 1/02/2020-19/08/2020.

31- Prof Cath Larkins e.a., 'Building on Rainbows Supporting Children's Participation in Shaping Responses to COVID-19', 23/04/2020. - Methode: Online bevraging. Respondentengroep: professionals uit 20 landen. Respondentenaantal: 95. Daarnaast waren er ook twee online focusdiscussies met professionals uit 16 landen. Geografische scope: 20 Europese landen, incl. België. Onderzoeksperiode: de week van 13/4/2020.

32- Eva Rens e.a., 'Mental Distress and Its Contributing Factors Among Young People During the First Wave of COVID-19: A Belgian Survey Study', 28/01/2021. Methode: Online survey waaruit een subsample werd genomen. Respondentengroep: personen tussen 16-25, 78% vrouw en 67% student. Respondentenaantal: 2008. Geen toevalssteekproef. Niet representatief. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: 20/03/2020-3 weken later (3/4/2020).

33- Benjamin Dalle, 'Jeugd welzijnswerkers vanaf vandaag essentieel beroep tijdens coronacrisis', 3 april 2020.

AANBEVELINGEN

Zet in op **diversifiëring binnen onderzoek**. Heb hierbij aandacht voor de bevroegde doelgroep (het betrekken van personen in kwetsbare situaties bv.), de tijdsperiode van het onderzoek, de gebruikte methode en de representativiteit van het onderzoek. Wijd meer aandacht aan kwalitatief onderzoek naar de langetermijnpact van de coronamaatregelen en de impact van de versoepelingen. Zet verder in op onderzoek over de impact van de coronamaatregelen naar onderzoek over hoe we die impact kunnen aanpakken.³⁴ Zet bovendien in op onderzoek naar de blijvende impact van bepaalde maatregelen en de mogelijkheden tot herstel.³⁵ Er is nood aan longitudinaal onderzoek of trendanalyses.³⁶

Het beleid moet zich voldoende bewust zijn van het feit dat een data-analyse en –verzameling **tijd** vraagt.³⁷

De nood aan meer onderzoek betekent **niet automatisch dat er enkel meer onderzoek over corona nodig** is.³⁸ De eindrapportage is (om verschillende redenen) vaak beperkter dan wat mogelijk is met de verzamelde data. Zo gebeurden er verschillende onderzoeken over volwassenen waarbij ook kwaliteitsvolle informatie beschikbaar is over jongvolwassenen. Het eindrapport van het onderzoek gaat echter vaak enkel over de volwassen bevolking, zonder een aparte analyse uit te voeren op de gegevens van (deelgroepen van) de jongvolwassenen.³⁹ Onderzoekers moeten meer inzetten op het delen van onderzoekresultaten en geanonimiseerde datasets. Het beleid moet aandacht hebben voor het aanmoedigen van de inventarisatie van (lopend) onderzoek. Ook praktijkmedewerkers moeten inzetten op het delen van goede praktijken. Een cultuur van kennisdelen en samenwerken kan bijdragen aan een positieve verandering in de maatschappij voor personen tussen 0 en 25 jaar.

Voer **sociaal beleid** dat inzet op het wegwerken van ongelijkheden en moeilijkheden. Dit betreft zowel de ongelijkheden die bestonden voor (en versterkt werden door) de coronapandemie, als de ongelijkheden ontstaan door de coronapandemie. De inzichten uit de onderzoeken zijn een *wake-upcall* om bepaalde tekortkomingen, zoals wachtlijsten voor psychosociale hulp van kinderen en jongeren, structureel aan te pakken. Integreer hierbij de risico- en beschermende factoren die gedetecteerd werden in onderzoek om het beleid te ondersteunen in het bepalen van **prioriteiten** op vlak van middelen voor (onderzoek over) psychosociale hulp. Heb aandacht voor de blinde vlekken in onze huidige kennis. Bepaalde groepen, zoals bijvoorbeeld jonge kinderen, werden namelijk weinig bereikt in het coronaonderzoek, waardoor het onduidelijk is of deze factoren ook van toepassing zijn op hen.

34- Elke Van Hoof, 'Living Document I: Belgian mental health (care) data repository version 8', 11/01/2022. Methode: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier wordt nieuw onderzoek in de context van de eerdere bevindingen geplaatst. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020-2021.

35, 36, 37, 38, 39 - IMPULS evenement.

Een minder mooi punt uit het voorbije jaar is de communicatie naar de scholen toe. Meer specifiek de communicatie over het beleid en de doelstellingen van de regering tijdens de coronaperiode. Die verliep vaak stroef wat frustratie en tijdsverlies als uitkomst had. Regelmatig tot vaak kregen de scholen eerst te horen wat ze moesten gaan doen in de media. Daarna pas kregen ze een briefing toegestuurd en uitgelegd wat ze moesten gaan doen. Dit kwam niet goed over naar ons toe. Als gevolg belandden er ook veel plannings en roosters in de vuilbak doordat alles snel moest verlopen. Leerkrachten, ouders en leerlingen zaten dan ook met veel vragen.⁴¹

- coördinerend directeur secundair onderwijs

Zet in op een **participatief beleid** en belangenbeoordeling en-bepaling van personen tussen 0 en 25 jaar. Dit geldt ook voor groepen in kwetsbare situaties.⁴⁰ Om een volwaardig participatief beleid te hebben, moet het beleid duidelijk gecommuniceerd worden op het niveau van kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Zorg voor herkenbare communicatie die toepasbaar is in de leefwereld van personen tussen 0 en 25 jaar. Heb aandacht voor duidelijkheid en transparantie over de maatregelen die genomen zijn en de totstandkoming van de maatregelen.

Heb aandacht voor voldoende perspectief en duidelijkheid bij de **communicatie over maatregelen**. Verlies hierbij de noden van personen tussen 0 en 25 jaar in de communicatie niet uit het oog. Toon begrip voor de situatie van kinderen, jongeren en jongvolwassenen in de communicatie. Het beleid moet positief en motiverend communiceren naar kinderen, jongeren en jongvolwassenen met aandacht voor de diversiteit aan familiesituaties.⁴² Ondersteun ouders in de communicatie naar hun kinderen. In het bijzonder bij jongere kinderen.⁴³

Integreer praktijkkennis in onderzoek en beleid. Zij hebben een inzicht in wat er leeft op het veld. Praktijkkennis geeft een verdieping aan academisch onderzoek. Zo hebben praktijkwerkers het aanvoelen dat onderzoekers vaak met gelijkaardige vragen naar kinderen en jongeren trekken. Ook vanuit onderzoek is er een bezorgdheid tot overbevraging. De praktijk kan als toetssteen gebruikt worden voor wat al werd onderzocht. Het betrekken van de praktijkervaring draagt bij tot een relevant en gedragen onderzoek of beleid.⁴⁴

40- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Corona is een aanval op inclusie'; 2021. Methode: Een verzameling van getuigenissen over de impact van de coronamaatregelen. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: december 2020 - april 2021.

41- Leen Alaerts, 'Rol van beleid, schoolleiderschap, zorg en de impact van corona op gelijke kansen'; 2021, p. 10. Methode: Verzameling van 770 ervaringen uit alle onderwijsniveaus via een platform. Er werden ook gesprekken met 50 betrokkenen. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Leuven. Onderzoeksperiode: december 2020 - 13/03/2021.

42- Hoge Gezondheidsraad, 'PSYCHOSOCIALE OPVANG TIJDENS DE COVID-19 PANDEMIE - KINDEREN & JONGEREN', juli 2021. Methode: Analyse van internationale literatuur, inventaris van Belgische gegevens (BMHDR), feedback van professionals uit het veld en discussies binnen een werkgroep. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: onduidelijk. En Koen Ponnet e.a., 'Welzijn en relaties na één jaar corona: Een longitudinale bevraging in België'; 30/04/2021. Methode: online bevraging. Respondentengroep: 18, in België wonen en Nederlands spreken, deelgenomen aan de eerste bevraging. 77% vrouw. 25% 18-24 jaar. 31% studenten. Respondentenaantal: 512. Niet representatief. Longitudinaal. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 2/04/2021-16/04/2021 (wave 2) en IMPULS evenement.

43- Verolien Cauberghe e.a., 'Children's resilience during Covid-19 confinement. A child's perspective-Which general and media coping strategies are useful'; Journal of Community Psychology, 27/09/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentengroep: Nederlandstalige Belgische kinderen tussen 9 en 13 jaar. Aantal respondenten: 667 [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: 31/4/2020 - 24/5/2020.

44 - IMPULS evenement.

DE IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN

OP KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN:
EEN SYSTEMATISCHE LITERATUURSTUDIE

AUTEURS

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)

Jeugdonderzoeksplatform (JOP)

Dr. Susan Lagaert en Prof. Dr. Lieve Bradt,
Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit,
verbonden aan het Jeugdonderzoeksplatform (JOP)

Met dank aan de deelnemers van het IMPULS evenement.

OPDRACHTGEVER

Departement Cultuur, Jeugd en Media

VORMGEVING

Eline Cornelissen - www.elinecornelissen.be

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)
Kon. Maria Hendrikaplein 5/201
9000 GENT

© 2022, Kenniscentrum Kinderrechten en Jeugdonderzoeksplatform,
All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag veeleenvoudig en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor educatieve, pedagogische en sociale doeleinden die geen commercieel oogmerk hebben, mag al het materiaal vrij gebruikt worden mits correcte bronvermelding van deze publicatie.

KENNISCENTRUM KINDERRECHTEN VZW (KEKI)
– CHILDREN'S RIGHTS KNOWLEDGE CENTRE

info@keki.be

www.keki.be

[facebook.com/KeKivzw](https://www.facebook.com/KeKivzw)

twitter.com/kekivzw

[linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten](https://www.linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten)

JEUGDONDERZOEKSPLATFORM (JOP)

www.jeugdonderzoeksplatform.be

twitter.com/JOPonderzoek